

De spelonken van Harderwijk

Een 'bijleggettje' verdrinkt

Honderdjarig VVOG

Vittepraetje

Kwartaalblad van de historische vereniging HERDEREWICH

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden)	2
Samen terugkijken en vooruitzien (Susan Wijngaard)	3
Prikbord	4
Agenda	5
Wethouder en burgemeester van Harderwijk: Roelof Wolter Harmen van Broeckhuysen (Marinus Flokstra)	6
Harderwijks grootste voetbalclub viert honderdjarig bestaan (Jan Ruijne)	9
Van rooms-katholiek naar calvinistisch Harderwijk (Harry Schel)	13
Een ‘bijleggettje’ verdrinkt (Robert Oosterhof)	18
Maarten vertelt... Tocht door de spelonken van ondergronds Harderwijk (Jan Ruijne)	21
Herdenken: “Zolang je naam op een monument staat, ben je niet vergeten.” (Anita Raaphorst)	22

Van de redactie

tekst **Ed van der Heijden**

Deze tijd van het jaar is altijd een bijzondere periode met veel speciale en bijzondere en vrije dagen: Koningsdag, Dodenherdenking, Bevrijdingsdag, Hemelvaart, Pinksteren. Ook op het gebied van de historie van Harderwijk blijven er veel zaken de aandacht vragen. U leest daarover in dit Vittepraetje.

De geschiedenis van bestuurlijk Harderwijk is rijk aan bijzondere personen. Eén daarvan is een wethouder/burgemeester uit eind van de 18e en begin van de 19e eeuw: Roelof Wolter Harmen van Broeckhuysen. Marinus Flokstra heeft een artikel geschreven over zijn leven.

In het vorige Vittepraetje stond een artikel van Harry Schel over de katholieke gebouwen in Harderwijk, voordat onze stad overging naar de Reformatie. Hij beschrijft nu hoe die transitie van katholiek naar gereformeerd in de 16^e/17^e eeuw in Harderwijk is gegaan.

Sommige sportverenigingen bestaan al heel lang. Zo ook VVOG (Voetbalvereniging Ons Genoegen), dat volgend jaar het 100-jarig bestaan viert. Tijd dus om daar aandacht aan te besteden. Jan Ruijne interviewde de voorzitter en een oud-voorzitter.

Ook over de visserij raken we niet uitgepraat en leren we steeds weer allerlei nieuwe zaken. Zoals bijvoorbeeld deze keer, waarbij Robert Oosterhof ons de betekenis leert van een ‘bijleggettje’ en hoe het hem verging.

Maarten Wispelwey is de regio-archeoloog. Hij heeft voor een gehoor van stadsgidsen verteld over de verdwenen stadsbeek. Jan Ruijne was daarbij en doet verslag.

In deze tijd van het jaar wordt altijd de Tweede Wereldoorlog weer actueel. Deze keer ging Anita Raaphorst mee met de nabestaanden van een vliegenier. Zij kwamen kijken naar de manier waarop aandacht wordt besteed aan hun in de oorlog omgekomen familielid.

De verenigingspagina's zijn goed gevuld met allerlei belangrijke informatie en de agenda voor de komende maanden.

Als u denkt dat u, met een artikel over een onderwerp van de uitgebreide geschiedenis van Harderwijk, een bijdrage kunt leveren aan een volgend Vittepraetje, neem dan contact op met de redactie. Informatie voor een artikel kunt u onder meer vinden in het Historisch Kenniscentrum Harderwijk.

Wij wensen u een mooie zomer en veel leesplezier!

BESTUUR:
Voorzitter:
Susan Wijngaard
tel: 06-51681918
Secretaris:
Roeland Geertzen
secretaris@herderewich.nl
tel: 06-81436684
Penningmeester/ledenadministratie:
Gerrit Visscher
ledenadministratie@herderewich.nl
Leden:
Jeroen Visser (Vischpoort)
Anita Raaphorst

ERELEDEN:
Karel Uittien
Joop Kooiman
Matty Moggré

REDACTIE:
redactie@herderewich.nl
Hoofdredacteur:
Ed van der Heijden
Eindredacteur:
John Wetzels
Redactieleden:
Anita Raaphorst, Jan Ruijne

VERSPREIDINGSTEAM:
Wilem van Sonnen
huismeester@herderewich.nl
tel: 06-44050339
Ben Companjen, Jeroen Visser

WERKGROEPEN:
Archeologie:
Yvonne Viester
Commissie Straatnaamgeving:
Govert van der Boom
Commissie Ruimtelijke Kwaliteit:
Désirée van Liempt
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
Kroniek van Harderwijk:
Anita Raaphorst
Hierden:
Evert Jacobs
Behoud Erfgoed:
Matty Moggré
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
Jeroen Visser
Webmaster:
Lars van Duinkerken
info@websheriff.nl

BIBLIOTHEEK, HISTORISCH KENNISCENTRUM:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl

BEZOEK- EN POSTADRES:
Vischpoort, Schapenhoek 9,
3841 BM Harderwijk
Huismeester Vischpoort:
Jeroen Visser tel: 06-51498547
huismeester@herderewich.nl
Leden en niet-leden kunnen van de Vischpoort gebruik maken voor het vieren van een feestje o.i.d. Informatie bij de huismeester.

CONTACT
Voor informatie: www.herderewich.nl
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

Sluiting aanleveren kopij voor het volgende Vittepraetje is op 26 juli 2026

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming van de redactie worden overgenomen voor commerciële doeleinden of ten behoeve van andere publicaties. De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de schrijver, een artikel in te korten. Overname van een artikel is alleen mogelijk na toestemming van de auteur en de redactie. Het redactiestatuut is -voor hen die daar behoefte aan hebben- op te vragen bij het secretariaat.

AFBEELDING OP HET VOORBLAD
Periscope van de ondergrondse stadsbeek aan het Wellenpad (foto: Els Schrijver), zie: Maarten vertelt... op blz. 21

Vittepraetje juni 2026

tekst **Susan Wijngaard**

Samen terugkijken en vooruitzien

De tijd gaat snel. Als dit Vittepraetje op de deurmat valt, ligt de Algemene Ledenvergadering alweer even achter ons. Toch wil ik graag nog kort bij een aantal zaken stilstaan.

Ik kijk met veel plezier terug op deze avond. We begonnen op een informele en gezellige manier met een gezamenlijk hapje, waarbij er volop gelegenheid was om bij te praten. De opkomst was groot en het is mooi om te zien dat zoveel leden actief betrokken zijn bij onze vereniging. Persoonlijk waardeer ik deze momenten enorm, ze geven mij de kans om steeds meer leden beter te leren kennen.

Een bijzonder moment was de aandacht voor ons erelid Joop Kooiman. Hij bedankte ons voor de vele fijne jaren bij de Historische Vereniging Herderewich. Vanwege zijn leeftijd is hij helaas niet meer in staat de bijeenkomsten te bezoeken, maar zijn betrokkenheid blijft.

Voorafgaand aan de ALV gaf Arjen Woudenberg, directeur van de Stichting Gelderse Kerken, een interessante toelichting op het werk van zijn stichting. Dit leidde tot veel vragen, onder andere over mogelijke kansen voor Harderwijkse kerken. Hieruit ontstond ook het idee om deze zomer samen op excursie naar Zutphen te gaan. Het bezoek aan deze stad staat gepland voor 24 juni. Het bestuur hoopt dat je meegaat en kijkt uit naar een mooie dag. Tijdens de vergadering zijn de jaarverslagen en de financiële stukken goedgekeurd en ook sprak de kascommissie haar tevredenheid uit. Daarnaast is ingestemd met een contributieverhoging vanaf 2027. Dit stelt de vereniging in staat om vooruit te kijken, onder andere naar 800 jaar stadsrechten Harderwijk, in 2031, waarvoor we de komende jaren extra activiteiten zullen ontwikkelen.

Verder is de nieuwe website gelanceerd en het bestuur nodigt je van harte uit om deze te bekijken. Je kritische blik en feedback worden gewaardeerd, de website is van ons allemaal. Ook wordt er hard gewerkt aan het programma voor de Open Monumentendagen. Voorafgaand aan deze dagen staat een gezamenlijke schoonmaakdag gepland: houd hiervoor de nieuwsbrief in de gaten! Alle informatie die besproken is tijdens de ALV is terug te vinden op de website.

Tot slot wens ik iedereen alvast een mooie zomer!

Graag tot ziens en hopelijk ontmoet ik je tijdens de excursie naar Zutphen.

Wij verwelkomen nieuwe leden

De afgelopen maanden hebben zich 11 personen als nieuw lid aangemeld.

Het zijn de dames J. van der Meulen, A. Kok-Breman, C. Water-Bais (Ermelo), M. Haasnoot, G. Jansen, D. van Haften, S. Schriever (Ermelo) en de heren H. Rosema, J. Nieuwenburg, M. Zeeman (Ermelo) en H. de Boer (Ermelo). Als er geen woonplaats is aangegeven woont het nieuwe lid in Harderwijk.

Allen hartelijk welkom bij onze vereniging.

Kwartaalblad van de historische vereniging HERDEREWICH

Nog geen digitale nieuwsbrief ontvangen?

Gebleken is dat een aantal leden van Herderewich onze digitale nieuwsbrief nog niet ontvangt. Wil je op de hoogte blijven van onze lezingen, excursies, commissies, werkgroepen en andere activiteiten? Aanmelden kan via de website www.herderewich.nl/nieuwsbrief of stuur een mail naar info@herderewich.nl met vermelding van naam, e-mailadres en het verzoek om de digitale nieuwsbrief te ontvangen. Wij zorgen er dan voor dat je de eerstvolgende nieuwsbrief in je mailbox ontvangt.

Verhoging contributie per 1 januari 2027

Tijdens de Algemene Ledenvergadering (ALV) op 25 maart jl. is besloten om de contributie per 1 januari 2027 te verhogen van € 19,50 naar € 25,00. De vergadering is met grote meerderheid akkoord gegaan met dit voorstel van het bestuur. Als je de contributie betaalt door middel van een automatische incasso, wil je deze dan tijdig aanpassen. Voor een uitgebreidere toelichting verwijzen wij je naar de conceptnotulen van de ALV, die op de nieuwe website gepubliceerd worden.

De Stadsomroeper spreekt
HOORT, HOORT, BOEREN, BURGERS EN BUITENLUI!

Salvator en Maria geboren

Het was de vroege zomer van 1520, op de vijfde juni, toen Harderwijk een nieuw geluid hoorde. Eerst een diepe toon, zwaar als het gewicht van de tijd, daarna een zachte galm die de smalle stegen vulde. De stad hield haar adem in. In de toren van de Onze Lieve Vrouwekerk hingen twee fonkelnieuwe kerkklokken: Salvator en Maria.

Aan de voet van de toren stond Gherit van Wouw, meestergietier uit Kampen, met roet aan zijn handen en een hart vol trots. Met eeuwenoude kennis van familie op familie en door onverzettelijk werk had hij het brons tot leven gebracht. "Ze spreken," fluisterde hij. "Ze waken over ons, roepen bij vijandig zicht, brand, storm, huwelijk en geboorte." Gherit was zijn naam, aan zijn werk dankte hij zijn faam.

Salvator, de grote klok, was statig en sterk. Hij zou het uur slaan, de storm aankondigen, leven zegenen. Maria, de kleine, fluisterde in zachte tonen, als een moeder die haar kinderen geruststelt. Maandenlang had Gherit met zijn knechten brons gemengd, mallen bewerkt, blaasbalgen geblazen tot het brons begon te brullen. Het was geen arbeid, het was een roeping: "De klokke ademe de ziel van de stad, had zijn vader altijd gezegd."

Op 6 juni werden de klokken met lange henneptouwen omhoog gehesen. Twintig robuuste bolsters trokken met zweet op het lijf de gewichtige klokken omhoog. Salvator was 1300 kg zwaar en de slankere Maria 700. D'ouwe de Bazuin, de stadsomroeper, had luid door de straten geroepen: "Kiekt d'r es an! De toren klokke komme tot le!"

De stad stroomde toe, kinderen klommen op karren, vrouwen droegen bloemen, mannen zetten hun pet af. Toen Salvator voor het eerst luidde, danste de echo over daken en water. Zelfs vissers en bootschuiers konden de tonen op zee horen. De krachtige klokken klonken prachtig en kenden geen kalmte. Zo herinnert Harderwijk zich de dag dat brons sprak, tijd tot leven kwam en een meester zijn ziel schonk aan de klokken, die de stad eeuwen zou omarmen.

Heeft u het gehoord. Zegt het voort, zegt het voort!

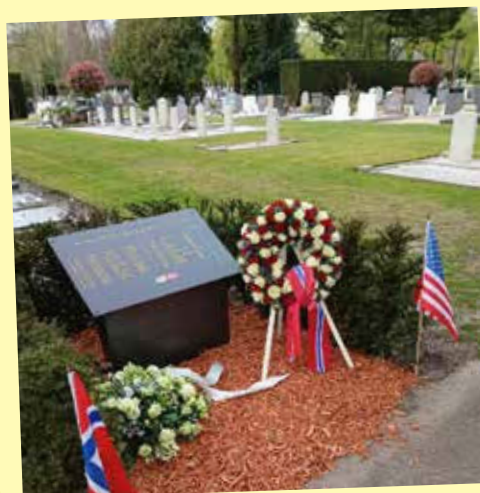
Wijziging werkgroep archeologie

Eind maart heeft John ten Pierick laten weten, om persoonlijke redenen, zijn functie als coördinator van de werkgroep neer te leggen en tevens afscheid te nemen. John is jarenlang actief geweest binnen de archeologie in Harderwijk. Hij was betrokken bij vele opgravingen en wist vondsten steeds in een breder historisch perspectief te plaatsen. Ook deed hij zelf interessante ontdekkingen, zoals een middeleeuws paardgewichtje dat veel vertelt over het Hanzeverleden van de stad. Het paardgewichtje is tentoongesteld in het Stadsmuseum Harderwijk. Daarnaast liet hij regelmatig van zich horen als het ging om het omgaan met archeologisch erfgoed in Harderwijk. Binnen de Historische Vereniging Herderewich was John een betrokken lid en een bekend gezicht.

Inmiddels heeft John zijn werkzaamheden als coördinator overgedragen aan Yvonne Viester. Yvonne is een ervaren lid binnen de werkgroep. Wij danken John voor zijn inzet in de afgelopen jaren en wensen Yvonne veel succes met de opvolging.

Nieuw herdenkingsmonument op Oostergaarde

Op 17 april jl. is op begraafplaats Oostergaarde een nieuw herdenkingsmonument onthuld. Dit ter nagedachtenis van elf Amerikanen en een Noor die in de Tweede Wereldoorlog met hun vliegtuig zijn neergestort in het IJsselmeer. Hun lichamen werden eerst in Harderwijk begraven, maar vanaf 1946 geïdentificeerd en naar Amerika of Noorwegen overgebracht. Ruud Slangen van stichting We Will Remember deed onderzoek naar de twaalf onbekende vliegeniers en schreef er een boek over: **Failed to return. De verdwenen graven van Oostergaarde**

agenda

Zaterdag 28 maart t/m zondag 20 september 2026

Stadsmuseum Harderwijk, Donkerstraat 4: tentoonstelling 'Zomerse Streken II'. Zie stadsmuseum-harderwijk.nl.

Dinsdag 9 juni

De Wheme, Kerkplein 1, Harderwijk: lezing 'Kerk in een kettersnest. Hoe Harderwijk in de zestiende eeuw veranderde' door Jos de Weerd, religiehistoricus aan het HDC Centre for Religious History van de Vrije Universiteit. Zie toelichting.

Inloop vanaf 19.00 uur, lezing 19.30 – 20.30 uur. Daarna bezoek aan de kerk zelf.

Alleen toegankelijk voor leden; het aantal plaatsen is beperkt! Aanmelden via info@herderewich.nl.

Donderdag 25 juni

Lezing Theo Bakker over de geschiedenis en de vangst van de haring door de eeuwen heen. Nadere informatie volgt.

Zaterdag 5 september

In het kader van het 40-jarig jubileum van Open Monumentendagen wordt een schoonmaakactie georganiseerd: 40 monumenten worden door 40 volwassenen en 40 kinderen schoongemaakt. De lijst met schoon te maken monumenten wordt in overleg met de gemeente samengesteld.

Zaterdag 12 september en zondag 13 september

Open Monumentendagen. Het thema van dit jaar is: 'Veerkrachtig erfgoed – in tijden van onzekerheid'. Zie: openmonumentendagen.nl/harderwijk

Woensdag 16 september

Lezing 'Het ontstaan van sportverenigingen'. Informatie volgt.

Zaterdag 26 september t/m zondag 24 januari 2027

Stadsmuseum Harderwijk, Donkerstraat 4:

- 'Leven in Pastel', tentoonstelling van werk van Onno Boerwinkel.

- 'Sporen#2', tentoonstelling van werk van Marijke Breuers. Zie stadsmuseum-harderwijk.nl.

Woensdag 28 oktober

Gelderse Academie: Opening Academisch jaar en Gelderse Academielezing. Een lezing over de toekomst van de Verenigde Naties in het licht van de huidige ontwikkelingen door prof. dr. Nico Schrijver. Nadere informatie volgt en zie gelderseacademie.nl

Woensdag 11 november

Dorpshuis Hierden, Hierdense avond. Informatie volgt.

Grote Kerk

De Grote of Onze Lieve Vrouwekerk is het belangrijkste monument van Harderwijk. In 2018 werd een oud handschrift in het stadsarchief ontcijferd. Dit zorgde voor nieuwe inzichten over de kerk. De gewelfschilderingen uit 1561 en 1562 kregen daardoor een nieuwe betekenis. Wat eerst 'stiekem gereformeerd' leek, blijkt anders te zijn. Ook is nu bekend

wie het ontwerp maakte.

Jos de Weerd, religiehistoricus en fellow aan het HDC Centre for Religious History van de Vrije Universiteit Amsterdam, vertelt ons meer over deze schilderingen, verwoordt in zijn boek: 'Kerk in een kettersnest'.

Hij gaat in zijn verhaal nader in op de kerk en

de stad in de zestiende eeuw. In die tijd veranderde het geloof sterk. Steeds meer mensen werden gereformeerd en sommigen noemden Harderwijk zelfs een 'kettersnest'. Toch probeerden gelovigen hun stad en geloof te behouden. Nieuwsgierig naar dit bijzondere verhaal? Kom luisteren op dinsdag 9 juni!

Na de lezing bezoeken we de Grote of Onze Lieve Vrouwekerk. Het aantal plaatsen is beperkt. Daarom is deze lezing alleen toegankelijk voor leden! Wie het eerst komt, wie het eerst maalt. Vol is vol! Aanmelden via info@herderewich.nl

Kijkje nemen op nieuwe website van Herderewich

Onlangs is de nieuwe website van Herderewich live gegaan. De website is professioneel van opzet en heeft een eigentijdse uitstraling. Met de inzet van Marijn van Loenen, Hannah Beukers en Anita Raaphorst is het gelukt om deze nieuwe website voor de ALV 2026 te kunnen afronden. We nodigen je van harte uit een kijkje te nemen op www.herderewich.nl. Aanvullingen en opmerkingen zijn van harte welkom. Je kunt dit dan aan ons laten weten via info@herderewich.nl

Roelof Wolter Harmen van Broeckhuysen (1774-1833)
Collectie Stichting familie Van Broeckhuysen (Well)

tekst **Marinus Flokstra**

Marinus (Rinus) Flokstra is historicus en gespecialiseerd in (delen van) de geschiedenis van Gelre.

Wethouder en burgemeester van Harderwijk:

Roelof Wolter Harmen van Broeckhuysen

Als zoon van Willem Harmen van Broeckhuysen en Eleonora Sophia Carolina van Hoëvell tot Nijenhuis werd Roelof Wolter Harmen 20 mei 1774 geboren op 'De Quickborn', gelegen onder Epe. Een aantal jaren later, in 1778, verhuisde het gezin naar 'Huis de Beele' onder Voorst. Doordat zijn ouders op 20 augustus 1785 bij een publieke veiling een pand in Harderwijk kochten, zag hij opnieuw een verhuizing aankomen. Uiteindelijk was de verhuizing in december een feit. Immers: daar werd op 15 december 1785 een kind geboren. Later werd het gezin als lidmaat van de Nederlands Hervormde kerk ingeschreven.

De Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden benoemde Willem Harmen op 26 februari 1787 tot Adjunct Ontvanger van de Convoijen en Licenten te Harderwijk. Om deze functie uit te oefenen, verklaarde het echtpaar op 21 januari 1788 dat zij financieel garant stonden met het huis, de stal en het koetshuis, gelegen in de Donkerstraat in Harderwijk als onderpand. Op dezelfde dag werd het pand nog getaxeerd op 8.200 gulden. Willem Harmen overleed op 18 september 1788.

DE WEDUWE ALS BOEDELHOUDSTER

Er is een dagboek bewaard gebleven van Joan Otto van Broeckhuysen over de periode 1713-1764, met familieaantekeningen van geboorten, doop, huwelijken en overlijdens. Zijn zoon

Willem Harmen heeft de aantekeningen voortgezet tot zijn dood in 1788. Diens weduwe, Eleonora Sophia Caroline van Hoëvell, schreef: "dit door mijn man niet aangetekent zijnde hebt ik het zelfs gedaan". Zij omschreef ook de dood van haar man: "1788 den 18 september smiddaags tussen half drie en drie uren is mijn man de Heer Willem Harmen van Broeckhuysen te Harderwijk overleden aan een keel verzweering en daar bij koomende koortsen verplaatsing der siekte na de Hersenen en is den 23 dito smorgens op een dinsdag te Wilp bijgeset". Hierna moest zijn weduwe het beheer gaan voeren over zowel het goed 'De Quickborn', 'Huis de Beele' als het huis in Harderwijk. Ze was zwanger van haar jongste dochter die op 16 april 1789 in Harderwijk geboren werd. Al gauw kreeg ze op 21 november 1788 te maken met het stadsgericht van Harderwijk en op 3 juni 1789 met het hoog adellijke Landgericht van Veluwen in de gerichtsbank van Vaassen. Zij gelastten de weduwe om onder bepaalde voorwaarden de goederen gelegen in Epe en Voorst publiekelijk te laten veilen. Ten aanzien van de afwikkeling van de nalatenschap stelde zij op 27 februari 1789 een advocaat aan als haar curator om in Arnhem bij het Hof de afrekening te controleren. Alvorens de verkoop plaats vond, kreeg de weduwe, van de Ridderschap van Overijssel op 11 maart 1789, een toelage van 200 gulden voor de duur van

drie jaar toegekend. Deze toelage werd haar toegekend vanwege de benarde situatie waar zij in beland was geraakt. Een paar maanden later plaatste zij een advertentie waarin zowel 'De Quickborn' te Epe als ook 'Huis de Beele' onder Voorst te koop werden aangeboden. In november 1789 verkocht zij diverse goederen voor een bedrag van 4.685 gulden. Hierdoor kreeg de weduwe financieel meer lucht, maar de opbrengst was niet genoeg om het tij te keren.

VERKOOP VAN 'DE QUICKBORN'

Uiteindelijk verkocht de weduwe op 30 januari 1790 de belangrijke goederen in Epe: 'De Quickborn', 'De Springborn' en het 'Wildvorster'goed aan het echtpaar Aart Overbosch en zijn vrouw. Voor de leengoederen ontving zij 4.442 gulden en voor 'De Springborn' de som van 4.942 gulden. In totaal ontving zij 9.384 gulden. Op 2 april 1790 droeg ze de twee Gelderse leengoederen 'De Quickborn' en het 'Wildvorster'goed over aan Aart Overbosch in de leenkamer te Arnhem. De opbrengst van deze verkopen moest voldoende zijn om andere leningen af te lossen, zodat het gezin in de Donkerstraat kon blijven wonen. De weduwe moest ook 'Huis de Beele' te Voorst verkopen. Het werd op 21 maart 1790 verkocht aan Hendrik Beumer voor een bedrag van 8.754 gulden.

HUIS IN DE DONKERSTRAAT TE HARDERWIJK

Op 27 augustus 1793 verklaarde de weduwe dat ze een lening had opgenomen van 1.000 gulden van Paulus Moojen, met als onderpand haar huis in de Donkerstraat. Jaren later, in 1798, betaalde de weduwe nog steeds de rente hiervoor. In zowel 1793 als in 1794 bracht ze haar kleine kinderen regelmatig naar Andre Stolte, van beroep chirurgijn, die dan steeds een kies moest trekken. De weduwe kreeg een jaarlijks pensioen van 200 gulden van de Ontvanger-Generaal Mr. H.E. van Marle, waarvan slechts één kwitantie te vinden is. Over het leven van de weduwe en de dagelijkse gang van zaken treffen we kwitanties aan. In 1808 bijvoorbeeld kocht de weduwe een koperen 'vullensblik' en leverancier B. Sluiter nam een oud versleten blik retour. Weduwe Eleonora Sophia Carolina van Hoëvell overleed op 19 april 1814 in haar huis aan de Donkerstraat 193. Ze leed aan 'Zenuw-Koorts en daarbij komende toevallen'. Ze werd op 23 april 1814 in Wilp begraven.

ROELOF WOLTER HARMEN

Haar zoon Roelof Wolter Harman, baron van Broeckhuysen en burgemeester van Harderwijk, ondertekende de overlijdensakte. Hierin staat het huisnummer 193 vermeld, waardoor het terug te vinden is bij het kadaster. Op de kadastrale kaart is het huis in de Donkerstraat te vinden onder Sectie E met de perceelnummers 873, 874 en 875. Dankzij de ligging aan het Kerksteegje was het mogelijk te achterhalen dat het huis aan de Donkerstraat een hoekhuis was. Op deze plek staat nu een winkel van het Kruidvat (kadastraal bekend onder Sectie E nr. 3040).

Charlotta Sophia van Heeckeren tot Suideras (1781-1839), echtgenote van Roelof Wolter Harmen van Broeckhuysen
Collectie Stichting familie Van Broeckhuysen (Well)

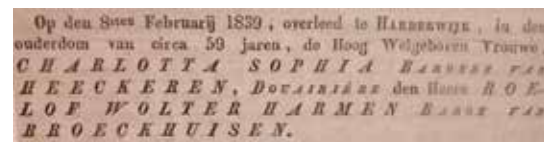
Roelof Wolter Harmen trouwde op 23 april 1799 te Utrecht met Charlotta Sophia, dochter van August Robert van Heeckeren, heer van Suideras, en Alida Jacoba van Westreenen. Ze kochten op 29 januari 1807 het goed 'Feitenberg of Veldwijk' genoemd, gelegen onder Ermelo voor de som van 6.000 gulden van J.J. Elsevier, scholtis van het Ambt Barneveld. Op 27 augustus 1812 lieten ze hun testament op de langstlevende opstellen. Roelof oefende diverse functies uit zoals: wethouder en later burgemeester van Harderwijk, rentmeester van de Harderwijkse kloostergoederen en ontvanger van de domeinen. Hij was ook lid van de Staten in Gelderland. Roelof en Charlotta kregen vijf dochters, waarvan één slechts zeven maanden oud werd.

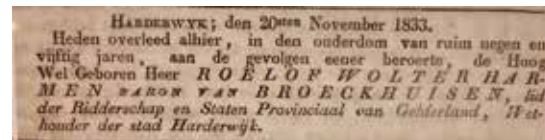
Ontvanger der domeinen in Harderwijk, *Arnhemsche Courant* 12 augustus 1820

Roelof overleed jaren later als gevolg van een beroerte op 20 november 1833 in Harderwijk. Na zijn dood nam notaris De Mol het heft in handen en zette in de Opregte Haarlemsche Courant een advertentie gericht aan diegene die iets verschuldigd waren of te vorderen hadden van de overledene. Zij moesten vóór 1 januari 1834 contact zoeken met de voornoemde notaris. Weduwe Charlotta Sophia van Heeckeren overleed in 1839 en ze werd op begraafplaats Oostergaarde in Harderwijk naast haar man begraven. Hun graven bestaan nog (begraafplaatsnr. 617), maar een van de stenen is gebroken.

Overlijdensbericht in Arnhemsche Courant
van 26 november 1833

Overlijdensbericht in Arnhemsche Courant
van 14 februari 1839

FLORENTINA HENRIETTA VAN BROECKHUYSEN

Uit de nalatenschap van Roelof Wolter Harmen van Broeckhuysen kocht een van de kinderen het landgoed 'Veldwijk'. Het waren Florentina Henrietta en haar man, notaris De Mol, die op 29 december 1833 'Veldwijk' voor de som van 9.000 gulden kochten.

Florentina Henrietta was op 7 februari 1831 te Harderwijk getrouwd met notaris Johan Daniel Cornelis Carel Willem de Mol, nadat ze drie weken eerder, op 14 januari 1831, een huwelijkscontract gesloten hadden. Ze kregen zeven kinderen, waarvan slechts één dochter en één zoon in leven bleven, de andere kinderen zijn op vrij jonge leeftijd gestorven. Het oudste kind was Charlotte Sophia de Mol, geboren op 26 juni 1831 in Harderwijk. De kleine was amper drie maanden toen ze overleed op 'Huize Veldwijk'. Het gezin van De Mol - van Broeckhuysen verhuisde vóór 1838 naar Harderwijk en kwam in de Donkerstraat op nummer 212 te wonen. Vrij dicht in de buurt van haar moeder die op huisnummer 193 woonde. Haar moeder overleed in 1839 in

Harderwijk. De kinderen maakten een verdeling van de nalatenschap, waarbij het ouderlijk huis op 27 april 1839 in bezit kwam van Florentina Henrietta. Zij overleed op 26 november 1845 op 38-jarige leeftijd, aldaar in de Donkerstraat nummer 193 en is begraven op begraafplaats Oostergaarde (begraafplaatsnr. 617).

Op de hoek van Kerksteegje-Donkerstraat te Harderwijk
ligt het oude witte pand van de familie Van Broeckhuysen.
Noord-Veluws Archief

BRONNEN

- Gelders Archief: 0521 Familie Van Broeckhuysen; 0203 ORA Veluwe en Veluwezoom; 0002 Leenkamer; 0232 Repertoire van notaris H.P. Meurs te Harderwijk
- Noord-Veluws Archief, vestiging Harderwijk: 5003 Oud-Rechterlijk Archief Harderwijk
- Noord-Veluws Archief, vestiging Nunspeet: 3602 Notaris Campegius Lambertus Vitringa
- Collectie Overijssel te Zwolle: 0004.1.1 Ridderschappen in Overijssel
- Amsterdamse Courant, 12 mei 1789
- Opregte Haarlemsche Courant, 3 mei 1814, 23 en 26 november 1833, 12 februari 1839
- De Nederlandse leeuw, juli 1974, mr. A.P. van Schilfgaarde, Van Broeckhuysen

tekst Jan Ruijne

Jan Ruijne is journalist en historicus. Hij maakt deel uit van de redactie van het Vittepraetje

Harderwijks grootste voetbalclub viert honderdjarig bestaan

Harderwijks grootste voetbalvereniging VVOG bestaat honderd jaar. Dat betekent een jaar lang feest. De aftrap was in mei. In dit artikel in vogelvlucht de historie van een vereniging die tegen de verdrukking in groeide. Want voetballers die hun wedstrijden op zondag speelden, dat lag in het godvruchtige Harderwijk van 1927 heel gevoelig.

Voetballen op zondag was ook niet het plan van de oprichters van Voor Ons Genoegen, de oorspronkelijke naam van de vereniging. Maar ja, als het merendeel van de spelers op zaterdag moet werken – in de vorige eeuw heel gewoon –

tsja, dan moest dat voetballen maar op zondag. Die oprichters waren, zoals A. Kock schrijft in een zestig jaar oud jubileumboek, 'enkele knapen van de lagere school'. Het is dan nog maar een bescheiden clubje. Er werd voornamelijk gespeeld tegen andere Harderwijkse verenigingen. In 1932, vijf jaar na de oprichting, werd het allemaal wat serieuzer. VOG ging wedstrijden spelen in bondsverband. Dat was in eerste instantie de Utrechtse Provinciale Voetbal Bond¹. Er werd ook een officieel bestuur geïnstalleerd. Dat gebeurde in hotel Marktzicht. Dat bestuur werd gevormd door mannen die decennialang hun stempel op de club zouden drukken. Het waren D.A. Willemsen (voorzitter), H. Kok (secretaris) en vader en zoon Boorsma (penningmeesters).

VVOG-elftal in 1950 op het veld bij Beekhuizen

KNOLLENVELD

In dat jaar, 1932, kon VOG een terrein aan de Boerhaavelaan huren. Dat terrein zou decennialang de vereniging een uniek karakter geven. Maar dan niet in positieve zin. Het was een beroerd veld en alleen met heel veel inspanning werd het door vrijwilligers bespeelbaar gehouden. Van de faciliteiten moet men zich al helemaal geen voorstelling maken. Het kleedlokaal was een houten keet. Stromend water was er niet, toiletten ontbraken. Er stond een grote emmer water met een paar blikken kroezen waaruit de voetballers konden drinken. Kortom, heel spartaans allemaal. Maar goed, er werd gevoetbald!

Het is mooi om te lezen hoe dat in die beginjaren verliep. Er werd in de stad vergaderd bij een zekere meneer Uit den Bosch. “Het was er altijd zo druk dat de kamer geheel bezet was, ja, men mag wel zeggen volgepropt. Er stonden zelfs nog zeer vele aanhangers op de stoep om toch niets te missen van wat er besproken zou worden. Men rookte en dampte er tijdens die vergaderingen lustig op los. Zo erg zelfs dat, wanneer de kinderen van het gezin Uit den Bosch naar bed moesten, de moeder alle moeite had om de kinderen uit de rook tevoorschijn te halen. Wat zal die moeder blij geweest zijn als de vergadering afgelopen was!”²

HET GEVREESDE KANON

In die tijd had VOG een geweldige midvoor: Auke Boorsma. “Men noemde hem het gevreesde kanon. Deze man schoot met beide benen even hard en zuiver, hetgeen vele spelers van deze tijd hem niet na zullen doen.”³ De wedstrijden trokken veel publiek. In het eerste competitiejaar moest er een beslissingswedstrijd gespeeld worden tegen HVC. Langs het veld stonden 2.500 toeschouwers. Die toeschouwers betaalden 10 cent entree. VOG won de wedstrijd, iets wat flink werd gevierd. Het waren de crisisjaren. Er was weinig geld. Vandaar ook die armoedige kleedruimte. De contributie werd lang niet altijd betaald. Niet omdat mensen niet wilden, maar ze konden het geld niet missen.

En dan was er het probleem met het spelen op zondag. De voorzitter van de vereniging ontving meerdere keren een proces-verbaal omdat spelen op zondag verboden was, het ging ten

coste van de zondagsrust. Om het conflict met de gemeente niet op de spits te drijven werd er halverwege de jaren dertig een houten schutting rondom het voetbalveld neergezet. Kosten: 600 gulden. Zo konden passanten niets zien van de wedstrijden en hoefden godvrezende Harderwijkers zich niet te ergeren.

Een tweede probleem was het vervoer. Op zondag reden er geen bussen. Ja, er reden treinen, maar die kwamen lang niet overal. Vaak werd er gevoetbald in dorpen zonder station. De oplossing werd gevonden in het huren van een bus geschikt voor 18 personen. Naast de voetballers zelf kon een handjevol supporters meereizen. Die supporters betaalden vijftig cent. Dat dekte een deel van de kosten.

Het is ook in de jaren dertig dat de definitieve naam is ontstaan. Eenmaal aangesloten bij de bond bleek er elders in het land al een voetbalclub met de naam Voor Ons Genoegen (VOG) te bestaan. Omdat de naam al zo vertrouwd klonk besloot het bestuur zo dicht mogelijk bij het origineel te blijven: het werd Voetbalvereniging Voor Ons Genoegen (VVOG).

OORLOGSJAREN

De oorlogsjaren waren op een andere manier moeilijk. Veel spelers waren ondergedoken, bang om opgepakt te worden. Het was de tijd van de Arbeitseinsatz: Nederlandse mannen moesten in Duitse fabrieken werken om de oorlogsindustrie draaiende te houden. VVOG had nog maar één elftal. De notulen van de bestuursvergaderingen zijn ook sober of in het geheel afwezig. Stel je voor dat de Duitsers die notulen in handen kregen. De teloorgang van de vereniging lag op de loer. “Echter, wanneer men juist in deze donkere tijd waarin ons zoveel leed werd aangedaan door de vijand, ook nog de laatste banden die ons samenbindt verbreekt door niet meer te voetballen, valt men helemaal aan onzekerheid en vereenzaming ten prooi”, zo schrijft Kock in het jubileumboek. Het zijn mooie woorden.⁴

Het vervoer in de oorlog was een drama. Auto's en autobussen waren door de Duitsers gevorderd. Dus wat te doen als er in een dorp in de provincie Utrecht gespeeld moest worden? Dan reisde men het eerste deel met de trein. Daarna stapten spelers en fans over op gehuurde fietsen. Let wel, dit waren geen soepel rijdende Gazel-

Tribune afkomstig van het Dolfinarium

les zoals wij die kennen. Het waren fietsen met houten wielen met daaromheen surrogaatbanden. Niet van rubber, dat was niet voorhanden. Na zo'n barre fietstocht moest er nog gevoetbald worden. En daarna die hele reis weer terug. Wat een moeite voor een potje voetbal!

Direct na de oorlog deden zich twee belangrijke ontwikkelingen voor. VVOG kreeg een zaterdagafdeling. Vanaf dat moment telde de verenigingen elftallen die uitsluitend op zaterdag wedstrijden afwerken en elftallen die elke zondag actief zijn. Geleidelijk aan vond er ook een verschuiving plaats van de zondag naar de zaterdag. Dat had alles te maken met een maatschappelijke ontwikkeling: de vijfdaagse werkweek werd langzaamaan de norm. Daardoor konden veel jongens en mannen op zaterdag voetballen. De zondag werd meer en meer een dag om naar de kerk te gaan en familie te bezoeken.

De tweede belangrijke ontwikkeling was de fusie met BHC, de atletiekvereniging. Eerder al hadden drie andere Harderwijkse voetbalverenigingen zich onder de paraplu van VVOG geschaard. Nu kwam daar een atletiekpoot bij. De hardlopers zijn lange tijd een belangrijk onderdeel geweest van VVOG. Tegenwoordig kent de atletiek een zelfstandige vereniging: Athlos.

VERHUIZING

Het knollenveld aan de Boerhaavelaan werd een steeds groter probleem. Waar andere verenigingen stappen maakten, bleef VVOG in de jaren vijftig doormodderen met een beroerde accommodatie. Het duurde tot 1962 voor VVOG de beschikking kreeg over een eigen sportcomplex. Op 1 september 1962 werd Sportpark De Strokel officieel geopend. VVOG kon vanaf dat moment beschikken over vier velden en een oefenhoek. De kleedruimtes en de kantine zijn door leden zelf gebouwd. Tot op de dag van vandaag is dit de plek waar VVOG haar stek heeft.

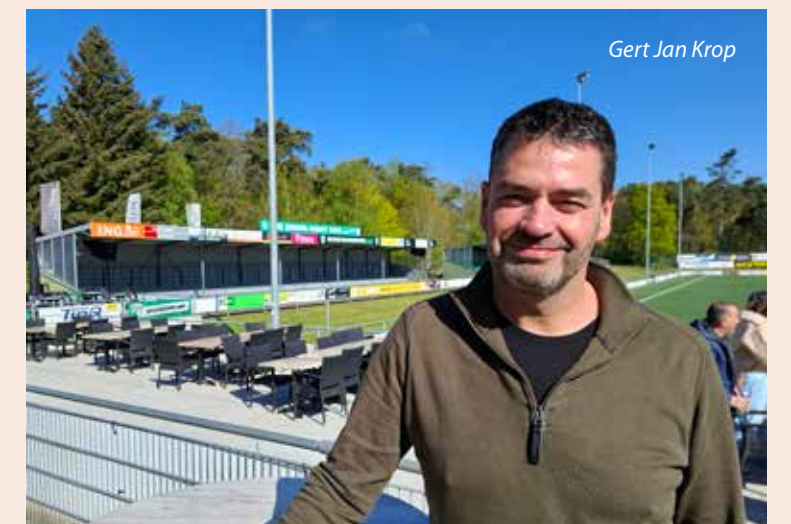
In de loop der tijd is het hoofdveld verplaatst. Rond dat nieuwe hoofdveld is veel meer ruimte.

Er staan drie tribunes, waarvan er een afkomstig is van het Dolfinarium. Sinds 1962 zijn er vier extra velden bijgekomen. VVOG beschikt nu over acht velden, waarvan drie met kunstgras. Ook zijn er goed geoutilleerde kleedkamers gebouwd. Vanaf het in december vorig jaar aangelegde terras naast de kantine hebben bezoekers goed zicht op het hoofdveld.

“We krijgen heel vaak complimenten over onze accommodatie”, zo vertelt voorzitter Gert Jan Krop. “En dat is niet alleen hoe de velden erbij liggen of hoe schoon de kleedkamers zijn, de complimenten gaan dan ook over de hospitality, de gastvrijheid. Want onze organisatie klopt en onze gasten worden goed onthaald.”

Anno 2026 is VVOG een vereniging met 1600 leden. Met 60 jeugdteams, 9 seniorenteam, 7 vijfendertig+ teams. Verder een zogeheten dolfinenschool voor de kleintjes, walking voetbal en twee trainingsteams. Kortom: VVOG is een grote club. Maar de grens is bereikt. Uitbreiding is niet mogelijk, het sportpark wordt omsloten door Natura2000-gebied. Verder is het parkeren al jaren een groot probleem. Bij een aansprekende wedstrijd staan er over een afstand van honderden meters auto's aan weerskanten van de smalle Strokelweg geparkeerd. Een onhoudbare situatie vindt Krop.

Financieel is VVOG een gezonde vereniging, zo benadrukt de voorzitter. “Maar alles wordt duurder. We willen bijvoorbeeld het dak van de kantine vernieuwen, maar dat is een kostbare klus. Tegelijkertijd willen we de contributie niet verhogen, omdat het anders voor een deel

Gert Jan Krop

van onze leden onbetaalbaar wordt. Maar ja, dat dak moet wel ergens van betaald worden. Er zit spanning tussen wat we willen en wat we kunnen.” Sportief, zo zegt Krop tenslotte, kan het beter. Het eerste elftal speelt nu in de eerste klasse, maar hoort eigenlijk thuis in de vierde divisie. Het sluit aan op zijn filosofie: “Je moet daar spelen waar je qua niveau thuishoort. En qua niveau horen wij als VVOG op zijn minst thuis in de vierde divisie.”

EXPOSITIE

In het Stadsmuseum is volgend jaar een expositie te zien van honderd jaar VVOG. De expositie wordt ingericht op de begane grond en kan gratis worden bezocht. Getoond worden shirts, bekens, medailles, sjaals, petjes, posters, krantenartikelen en heel veel foto's. De expositie opent op vrijdag 8 januari en duurt twee maanden.

Barend Kappers

Nog zo'n moment om te koesteren: de strijd om de beker in het seizoen 1988/1989. Het lukte VVOG om eerst Excelsior en daarna Helmond Sport te verslaan. Een sensatie leek in de maak. Na de strijd tegen deze twee clubs uit de eerste divisie moest VVOG aantreden tegen eredivisieclub FC Groningen. Het werd een spannende wedstrijd die pas in de 88^e minuut werd beslist met een frommelgoal van Groningen-speler Jos Roossien. De belangstelling

was enorm. Zeker 6.000 toeschouwers volgden het spelverloop. Oud-penningmeester Barend Kappers herinnert zich dat de recette van die ene avond maar liefst 30.000 gulden bedroeg. Dat was de optelsom van de entreegelden en de verkoop van bier en fris. Dat bedrag had Kappers in zijn fietstas toen hij 's avonds laat naar huis reed. Een dag later stortte hij het geld op de rekening van de vereniging. Kappers, met pretoogjes: “Dat kon toen nog. Dat is nu anno 2026 ondenkbaar.”

Een derde hoogtepunt is het seizoen 1996/1997. VVOG maakte een vliegende start en al na vier wedstrijden in de hoofdklasse C was duidelijk wie kampioen zou worden. De Harderwijkers werden kampioen van Nederland zaterdag amateurvoetbal. Op zaterdag 14 juni 1997 viel de beslissing tijdens een uitwedstrijd. De ploeg, getraind door Dwight Lodeweges, kreeg een geweldig onthaal op de Markt in Harderwijk.

GLORIEJAREN

Hoogtepunten genoeg in de geschiedenis van VVOG. We lichten er hier drie uit. Absoluut hoogtepunt is jaargang 1968/1969. VVOG werd landskampioen bij de zaterdagamateurs. Het is onvoorstelbaar maar langs het oude hoofdveld stonden toen 8.000 toeschouwers. Het werd een geweldige pot voetbal en Spakenburg werd met 2-0 verslagen. En dat was nog niet alles: voor het eerst in de geschiedenis speelden toen de zaterdagkampioenen tegen de zondagkampioenen. VVOG moest uitkomen tegen Middelburg, speelde twee wedstrijden tegen Middelburg en won. Het Harderwijkse cluppie stond op de kaart en mocht zich een jaar lang algeheel landskampioen bij de amateurs noemen.

BRONNEN

- 40 jaar VVOG 1927-1967, A. Kock, 1967
- VVOG zestig jaar, P. Lozekoot en J. Foppen, 1987
- Artikelen uit Schilders' Nieuwsblad, Veluws Dagblad en diverse landelijke kranten.
- Interviews met Barend Kappers (oud-voorzitter) en Gert Jan Krop (huidig voorzitter).

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ UPVB staat voor Utrechtse Provinciale Voetbal Bond. Opgericht in 1901 als regionale voetbalbond voor Utrecht, het Gooi en het westen van Gelderland. In 1940 is de UPVB verder gegaan als onderafdeling van de KNVB. De provinciale bond werd in 1996 opgeheven.

² 40 jaar VVOG 1927-1967, A. Kock, pag. 2

³ Idem, pag. 2

⁴ Idem, pag. 11 en 12

Johannes Calvin
(1509-1564), theoloog
en hervormer

tekst Harry Schel

Harry Schel is lid van
Herderewich

De verwevenheid van religie en wereldlijke macht heeft in het verleden (en ook vandaag de dag nog) tot nogal wat onheil geleid. Cuius regio, eius religio (Wiens gebied, diens religie), vastgesteld voor de Duitse vorstendommen bij de Vrede van Augsburg in 1555, zou in het Europa van toen godsdienstvrede moeten brengen. Het is natuurlijk een regel die het voor de vorst gemakkelijker zou moeten maken, maar die de individuele gelovige vaak in gewetensnood bracht.

Van rooms-katholiek naar calvinistisch Harderwijk

DE MAATSCHAPPELIJKE SITUATIE BIJ AANVANG VAN DE GODSDIENSTTWISTEN

Nadat in 1517 Luther zijn protestantse leer verkondigde, brak er overal in Europa een onrustige tijd aan. Naast onrust over de religie, was er ook onrust op politiek terrein. Al op 11 april 1541 had Willem V, hertog van Gulik en Gelre, aan Burgemeesters, Schepenen en Raad van o.a. Harderwijk de opdracht gegeven om in de kerken en kloosters te laten bidden voor welvaart, vrede en eendracht van de Christenheid.

Willem V (Willem de Rijke), 1516-1592, hertog van Gulik en Gelre

Harderwijk behoorde tot het Hertogdom Gelre, dat pas na veel oorlogen in 1543, bij het Verdrag van Venlo, onder het gezag van keizer Karel V was gekomen. Keizer Karel V, die zichzelf zag als het wereldlijk hoofd van de Westerse Christenheid, vond het zijn plicht om de strijd aan te binden met het opkomende protestantisme. Hij kwam daartoe met plakaten en de inquisitie.

Er kwam in 1566, door misoogsten, een hongerjaar in de Nederlanden. Besmettelijke ziekten, zoals de pest, en hoge belastingen, waarvan de geestelijken gevrijwaard waren, maakten de mensen onzeker. Ook de kloosternijverheid vond geen genade in de ogen van de stedelijke handwerkers. Plaatselijk waren in de achterliggende decennia hier en daar regels van kracht die aan het nering doen van kloosters beperkingen oplegden. Sommige kloosters kwijnden hierdoor weg en kloosterlingen bedelden bij de stedelijke overheid om voedsel. Waar de kloosters minder tot last waren voor de inwoners was de lust tot reformatie bij veel regenten minder aanwezig. De, mede door de schimmi-

ge aflatenhandel, gegroeide rijkdom in sommige katholieke kerken en kloosters droeg er ook toe bij dat vooral het proletariaat in de Nederlanden rijp was voor een opstand en de nieuwe leer kon daartoe benut worden.

DE BEELDENSTORM EN DE GEVOLGEN

Op 10 augustus 1566 werd in Steenvoorde (nu in Frans-Vlaanderen gelegen), na het aanhoren van een hagenpreek van de nieuwe religie, een begin gemaakt met de Beeldenstorm. In de hierop volgende jaren werden in de Nederlanden in kerken en kloosters de interieurs vernield, de kostbaarheden geroofd en de geestelijken verjaagd en soms vermoord. Ondanks deze ongeregeldeheden voelde de hoge adel in de Nederlanden wel voor meer tolerantie ten opzichte van de nieuwe religie. Koning Philips, die zijn vader Karel V in 1555 was opgevolgd, bleef onverzettelijk, want als reactie op de Beeldenstorm stuurde hij Alva naar de Nederlanden om de opstand de kop in te drukken.

Philips II (1527-1598), koning van Spanje, heer der Nederlanden (door Sofonista Anguissola)

Bij de Tweede Unie van Brussel werd door de Nederlandse gewesten op 10 december 1577 de Pacificatie van Gent bekrachtigd. Die zou moeten zorgen voor wederzijdse verdraagzaamheid tussen katholieken en protestanten en tot eendrachtige strijd tegen Spanje, de gemeenschappelijke vijand. Vanuit Gent kwam vanaf 1577 een nieuwe Beeldenstorm over de Lage Landen. Willem van Oranje probeerde nog een godsdienstvrede te bereiken, maar de calvinisten namen in de Noordelijke

Nederlanden steeds meer van oorsprong roomse kerken en kloosters in bezit. Philips II stuurde in 1578 Alexander Farnese als nieuwe landvoogd naar de Nederlanden¹. Hij versloeg het Staatse leger. Toch voelden de Noordelijke gewesten zich sterk genoeg en splitsten zich, bij het tot stand komen van de Unie van Utrecht op 23 januari 1579, af van de Zuidelijke Nederlanden en zegden op 26 juli

1581, bij het Plakkaat van Verlatinghe, de gehoorzaamheid aan de koning op.

PASTOOR ONTVLUCHT HARDERWIJK

De Beeldenstorm, die in Steenvoorde begon, breidde zich als een inktvlek uit over de Nederlanden. Wat gebeurde er in Harderwijk?

In het kader van de Hanze hadden Harderwijker handelaren contacten met lutherse handelaren in Noord-Duitsland. Ze brachten de kritische gedachten ten opzichte van de Rooms-Katholieke Kerk mee naar Harderwijk. Tekortkomingen bij katholieke geestelijken ontgingen de bewoners van Harderwijk niet. Ook lieten sommige priesters hun oren hangen naar de nieuwe leer. Hendrick van Groeningen en Dirck Keyler, priesters van de Harderwijkse parochie, werden reeds in 1532 ontslagen wegens verdachte opvattingen. Later moest Reinier Wulfszoon, lid van de Harderwijkse magistratuur, zich voor de Raad van Beroerten verantwoorden voor het feit dat hij predikant Otto van Heteren gedurende vijf en een halve week onderdak had verleend. Harderwijk maakte al in 1546 kennis met een van de inquisiteurs van keizer Karel V. Inquisiteur Gruwel zorgde voor een boekverbranding op de Brink, waar hij toen logeerde. Op 3 september 1566 kwam mandenmaker Jan Aertszoon vanuit Amsterdam aan in Harderwijk. Hij sprak daar in de Franciscanerkerk over de nieuwe religie, waarna in Harderwijk de Beeldenstorm losbarstte.

Pastoor Rutger van Baer, sinds 9 december 1558 pastoor in Harderwijk, vluchtte op 16 september 1566 weg uit Harderwijk. Hij voelde zich niet meer veilig in de stad. Het hele Harderwijkse stadsbestuur leefde in onmin met pastoor Van Baer. Zo had schepen Brandt van Delen voor de commissarissen van de Raad van Beroerten verklaard dat Van Baer hem naar het leven stond.

ROERIGE TIJDEN

Op 24 december 1566 werd de Onze Lieve Vrouwekerk ofwel Mariakerk overgedragen aan de calvinisten. Stadhouders van Megen besloot tot militair ingrijpen, maar zijn troepen werden door een Harderwijkse burgermilitie verslagen. Afgevaardigden van de stad zochten nu steun bij Hendrik van Brederode en Hendrik van Nassau. In augustus 1568 kwam Alva, na een verblijf in Kampen, ook naar Harderwijk en kende Harderwijk weer tijdelijk een rooms stadsbestuur onder

stadhouder Karel van Brimeu, graaf van Megen. De Mariakerk behoorde weer voor enige tijd aan de katholieken en pastoor Van Baer kwam nog even terug naar Harderwijk. Er werden 40 Harderwijkers, die hadden geheuld met de Staatsen, uit de stad verbannen en hun bezit werd verbeurd verklaard.

OVERGANG NAAR HET CALVINISME

In 1578 was Jan van Nassau, een broer van Willem van Oranje, aangesteld als stadhouder van Gelderland. Met hervormer Johannes Fontanus was het zijn doel Gelderland te doen overgaan naar het Calvinisme. In verschillende Gelderse steden plaatste hij garnizoenen. In zijn rondgang door Gelderland nam hij gereformeerde predikanten mee, die in de verschillende plaatsen als predikant aan de slag gingen. In Harderwijk kwamen, onder graaf Jan van Nassau, weer staatsgezinde burgers in het stadsbestuur en werd de Mariakerk (Grote Kerk) wederom overgedragen aan de calvinisten. Er brak nu een tijd van verwarring en ommezwaai aan. Tussen 1578 en 1582 moesten alle nog aanwezige Harderwijkse kerken en kloosters hun gebouwen, goederen en inkomstenbronnen aan de stad overdragen. Deze werden goeddeels in het bezit gesteld van de nieuwe religie. Ook werd in 1580 pastoor Rutger van Baer afgezet. Hij was bij zijn parochianen niet erg geliefd en, omdat hij zich onveilig voelde, verliet hij opnieuw de stad.

Gezicht op Harderwijk met Grote Kerk, circa 1735, pentekening door Abraham de Haen, opgewerkt door een anonieme kunstenaar (foto: RKD)

In 1581 werd de armenzorg, tot dan de taak van kloosters en broederschappen, overgenomen door de stad en vervolgens voor een belangrijk deel weer overgedragen aan de diaconie en de broederschappen van de nieuwe religie. Aangezien de armenkassen nu beheerd werden door de calvinisten, waren het de armen die als eersten calvinist werden. Degenen uit de hogere klassen die een openbaar ambt ambieerden werden vaak in naam calvinist. De middenklasse bleef het langst katholiek, maar deed vaak wel mee aan de opstand tegen Philips II. Gezagsdragers en ambtenaren moesten sinds die tijd verplicht lid zijn van de gereformeerde kerk. Katholieken en ook luthersers werden naar de marge gedrongen. Ze mochten hun godsdienst niet meer openlijk uitoefenen.

SCHUILKERKEN VOOR DE KATHOLIEKEN

Aan het eind van de 16^e eeuw verklaarde de paus de Noordelijke Nederlanden tot missiegebied. De priesters kwamen onder leiding te staan van een apostolisch vicaris, die werkte vanuit Keulen. In 1592 werd Sasbout Vosmeer, de eerste apostolisch vicaris, hoofd van de Hollandse Zending. Hij trachtte het priestertekort in de Noordelijke Nederlanden te verminderen door in opleidingen voor priesters te voorzien in Keulen en in Leuven. In 1624 besliste Rome dat ook alle ordegeestelijken missionaris mochten worden. Vooral Jezuïeten waren actief. Vanaf 1614 was Philippus Rovenius de apostolisch vicaris. Bij zijn dood in 1651 had hij bereikt dat in de Noordelijke Nederlanden voor ongeveer 500 plaatsen een rooms-katholieke zielzorger beschikbaar was. Dat bleek niet voldoende.

Rond 1600 was het merendeel van de Noordwest-Veluwe nog katholiek; rond 1700 waren er nog maar enkele honderden katholieken. In Harderwijk was sprake van een dieptepunt: er waren toen nog 70 communicanten. Het katholicisme werd door de overheid via plakaten zwaar onderdrukt. Op het houden van samenkomsten

Gedenksteen Philippus Rovenius (1573-1651), Plompgetorengracht 5, Utrecht

Martinuskerk (Grote Poortstraat 33), gezien vanaf de St. Annastraat
(Bron: Zuiderzeecollectie)

en het daarvoor ter beschikking stellen van huis of schuur stonden zware boetes. Zo kreeg Jhr. Jacob van Westrenen in februari 1659 een boete van 200 gulden opgelegd wegens het verhuren van zijn huis in de Harderwijkse Hoogstraat aan zogenaamde klopjes², die de priester-missionaris, pater Johan van Hambroeck, gelegenheid gaven roomse godsdienstoefeningen te houden. Het was geen vreemde macht, maar de eigen stadsregering en medestadsgenoten, die deze repressie uitvoerden. Het zal vanzelfsprekend tot onderlinge spanningen geleid hebben. Ook op het katholiek (laten) dopen stonden strenge straffen. Onzichtbaar en onhoorbaar verdween de uitoefening van de katholieke religie naar schuilkerken.

In Harderwijk was de schuilkerk aanvankelijk in de Hoogstraat (nu Grote Poortstraat) tegenover de latere Martinuskerk en naderhand in de buurt van de Vuldersbrink. In de Franse Tijd, die begon in 1795, werden in ons land zo'n 150 voormalig katholieke kerken, die deels een profane bestemming hadden gekregen, al dan niet tegen betaling, teruggegeven aan de katholieken. In Harderwijk werden de katholieken niet in het bezit gesteld van een van hun voormalige kerken of kapellen. In 1808 openden ze, na ongeveer 230 jaar, in de Hoogstraat, weer een eigen kerkgebouw: de Martinuskerk. Van de kosten van aankoop en verbouwing (5600 gulden) nam koning Lodewijk Napoleon 2500 gulden voor zijn rekening.

Tot groot afgrijzen van enkele Harderwijkse dominees betrokken de katholieken in 1913 de door P.J.H. Cuypers gerestaureerde Catharinakapel, toen omgedoopt tot Catharinakerk. Vanaf 1962 kerken ze in een toen nieuw gebouw, de Catharinakerk, aan de Van Maerlantlaan.

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Tijdens het bewind van koning Philips II waren aan het eind van de 16^e eeuw de volgende personen landvoogd over de Nederlanden: zijn halfzus Margaretha van Parma (1559-1567); Alva: Fernando A'lvares de Toledo (1567 – 1573); Luis de Requesens y Zúñiga (1573-1576); Alexander Farnese, de zoon van Margaretha van Parma en Ottavio Farnese, hertog van Parma (1578-1592).

² Wat waren klopjes? Toen in 1581 in ons land een algemeen verbod op kloosterorden werd ingevoerd en er toch vrouwen waren, die vanuit hun katholieke geloofsovertuiging een Godgewijd, vroom en ongehuwd leven verkozen, deden zij dat afgezonderd thuis, bij familie of heimelijk in kleine groepen. Klopjes zou verwijzen naar Jezus, die op het hart klopt van deze vrouwen, die daarop hun hart voor Hem opendoen óf op de taak, die zij vaak op zich namen, om bij katholieken aan te kloppen om ze te verwittigen van het feit dat er ergens in het geheim een mis of andere plechtigheid zou gaan plaatsvinden.

BRONNEN

- Archieven Stadsbestuur Harderwijk 1231-1813, P. Berends
- Kampen van Rooms-Katholiek tot Calvinistisch van 1530 tot 1580, S. Elte
- Katholieken en Gereformeerden in een 'ketterse' stad van 1579 tot 1635 (Amersfoort), D. van Wees
- Canon van Harderwijk
- Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16^e en 17^e eeuw, L.J. Rogier

In de 16^e eeuw hadden de steden nog veel zeggenschap over hun eigen inrichting. Daarom ging in elke stad de transitie van Katholicisme naar Calvinisme op een andere wijze. Hieronder kort de situatie in Kampen en Amersfoort.

In **KAMPEN** trad de stedelijke overheid aanvankelijk streng op tegen de verspreiders van geschriften van de nieuwe leer, tegen de verkondigers daarvan en tegen degenen die zich vergrepen aan kerken en kloosters. Om de calvinisten enigszins tegemoet te treden wilde het nog roomse stadsbestuur in 1566 één van de kerken door de calvinisten laten gebruiken. Men hoopte dat zo de katholieken en hun kloosters ongemoeid zouden blijven. Dat werd niet toegestaan door landvoogdes Margaretha van Parma. Ook werd het mandenmaker Jan Aertszn verboden om te preken en hij werd uit Kampen verbannen

In 1572 veroverde Willem van den Bergh Kampen voor de prins van Oranje, maar vertrok weer snel. Het nog steeds roomse stadsbestuur durfde geen besluiten meer te nemen tegen het optreden van leden van de nieuwe religie. Vernielingen aan gebouwen en plunderingen van goederen van de katholieken gingen voort en

priesters en kloosterlingen ontvluchtten de stad. Op 17 juli 1578 gaf Kampen zich over aan de staatse troepen en werd officieel een calvinistische stad. In 1581 trok de inmiddels protestantse stedelijke overheid alle goederen van kerken en kloosters aan zich en bedeelde de nieuwe religie met kerken en kloostergebouwen. De katholieken verdwenen, net als in Harderwijk, in de anonimiteit.

In **AMERSFOORT** kreeg een kleine groep gereformeerden het vanaf 1580 voor het zeggen. Ze kregen de Sint Joriskerk en de Onze Lieve Vrouwekapel toegewezen. Aan de katholieken werd het verboden om hun godsdienst openlijk uit te oefenen. Diverse leden van het (officieel protestantse) stadsbestuur waren getrouwd met vrouwen die uit nog overwegend katholieke families kwamen. Van oorsprong Amersfoortse priesters en monniken kwamen, onder andere door de inname van 's-Hertogenbosch in 1629 door Frederik Hendrik, terug naar Amersfoort. Voor geld sloten de schouten hun ogen voor katholieke activiteiten.

De kerkenraad klaagde steen en been over bijeenkomsten van papisten en de aanwas van priesters. Omdat Amersfoortse predikanten geen zonen waren van Amersfoortse geslachten, maar vreemdelingen van buiten, deed de magistraat weinig met de klachten van de 'vreemde' predikanten. Priesters waren in en om de stad succesvol werkzaam en veel calvinisten keerden terug tot het katholieke geloof. Ook enkele uit Harderwijk gevluchte paters werkten hier. De katholieke adel stelde de priesters in staat hun taken in Amersfoort en omgeving uit te voeren. Zo verzochtte een predikant: "Wij hebben de ware leer, maar zij hebben het getal". De overgang naar de nieuwe religie werd bij sommige stadsbestuurders meer ingegeven door het kunnen vervullen van bestuurlijk belangrijke posities. Tot een systematische ketterjacht op katholieken is het in Amersfoort – mede door de 'winzuchtige' houding van de schouten – niet gekomen.

Margaretha van Parma,
landvoogdes over de Nederlanden (1559-1567)

tekst Robert Oosterhof

Robert Oosterhof doet onderzoek naar de geschiedenis van de visserij en de botters. Hij is redacteur van Tagrijn, het blad van de Vereniging Botterbeheer

Een 'bijleggertje' verdrinkt...

In 2008 werd op het 'Bargje', nabij de haven, het Vis-sersmonument van Harderwijk onthuld. We zien een sprekend beeld van een treurende vissersvrouw met een kind dat zich aan haar vastklampt. Bij het monu-ment hoorde een gedenkplaat met daarop 40 namen van op zee omgekomen Harderwijker vissers.

Jaren daarna bleek dat deze lijst van 40 namen niet compleet was. Tussen 2018 en 2021 ontdekten we nog 19 namen van op zee omgekomen Harderwijker vissers die niet op het monument vermeld waren. Ook bleek dat één naam, de Urker vissersjongen Tijmen Wakker, abusieve-lijk op de gedenkplaat van 2008 was geplaatst.

In augustus 2022 werd het tweede Vissersmonument van Harderwijk onthuld. Het beeld van de treurende vissersvrouw en haar kind is gehandhaafd, maar er is een nieuw element toegevoegd. Van cortenstaal is een golf gestileerd, waarin de namen van de 58 omgekomen Harderwijker vissers, hun leeftijd en sterfjaar staan geschreven.

Jaarlijks worden deze vissers op Aaltjesdag herdacht. Er wordt gesproken, muziek klinkt, een gedicht wordt voorgedragen en er worden kransen en bloemen gelegd. De aanwezigen realiseren zich voor even dat de visserij destijds een hard bestaan was met onzekere inkomsten en grote risico's.

58 NAMEN?

Bij de voorbereidingen voor het tweede Vissermonument werd mij gevraagd of ik nu zeker wist dat de lijst van 58 op zee omgekomen Harderwijker vissers compleet was. Naar beste weten beantwoordde ik dat bevestigend, maar hield wel een slagje om de arm. Niemand weet immers wat de toekomst brengt en ook het verleden verbergt soms een geheim...

TOCH NOG...

En eind 2025 komt er een klein bericht over een tragi-sche gebeurtenis in 1891 binnen. In het Overveluwsch Weekblad van 4 juli 1891 lezen we:

"De ruim elfjarige G.H. die als bijlegger in dienst was bij de visser J. alhier, beantwoordde een hem gegeven sein om met het vaartuig naderbij te komen niet, waarom J. ging zien wat daarvan de oorzaak was en toen bemerkte dat het kind niet meer aanwezig was. Vermoedelijk is hem een ongeluk overkomen. Op het vinden en aan wal brengen van het lijkje is een premie van fl. 10,- uitge-loofd."

Op het Vissersmonument staan geen naam en gebeur-tenis in juli 1891 vermeld. Om wie gaat het eigenlijk? De krant noemt, waarschijnlijk uit piëteit, slechts initialen. Ook een enkel ander krantenbericht verschaft niet veel duidelijkheid.

"Vrijdagmiddag is in de Zuiderzee tussen Harderwijk en Nijkerk de ruim elfjarige H. die voor enkele ogen-blikken alleen aan boord was van een vissersvaartuig, te water geraakt en verdrongen." (Nieuwe Provinciale Groninger Courant, 8 juli 1891)

Maar het register met akten van overlijden van de ge-meente Harderwijk verschaft die duidelijkheid wel. We lezen dat:

"Op den zevenden juli dezes jaars des namiddags te zeven uur alhier is aangebracht het in de Zuiderzee drijvende lijk van het mannelijk geslacht dat terstond is herkend als te zijn dat van Giesbert Hagen, oud elf jaar, geboren en wonende alhier, zoon van Hendrik Hagen, overleden, en van Beertje van de Velde, zonder beroep, wonende alhier."

GIESBERT HAGEN (1879- 1891)

Giesbert Hagen werd geboren op 8 oktober 1879. Zijn vader Hendrik Hagen was eerst schippersknecht en later visserman. Op de schepenlijst van 1886 komen we Hen-drik Hagen niet tegen, hij bezat geen eigen schuit en zal dus vissersknecht zijn geweest.

Op 30 maart 1890 overlijdt vader Hendrik, nog maar 50 jaar oud. Daarmee ontbeert het gezin de kostwinner, de zoons in het gezin zullen voor een inkomen moeten zorgen. Behalve Giesbert, die nog maar 10 jaar is, zijn er nog de 13-jarige Peter en Gerrit van twintig. Giesbert gaat als derde mannetje in de visserij aan de slag. Hij krijgt een karig loon en de kost aan boord. Voor het gezin Hagen zijn alle kleine beetjes belangrijk.

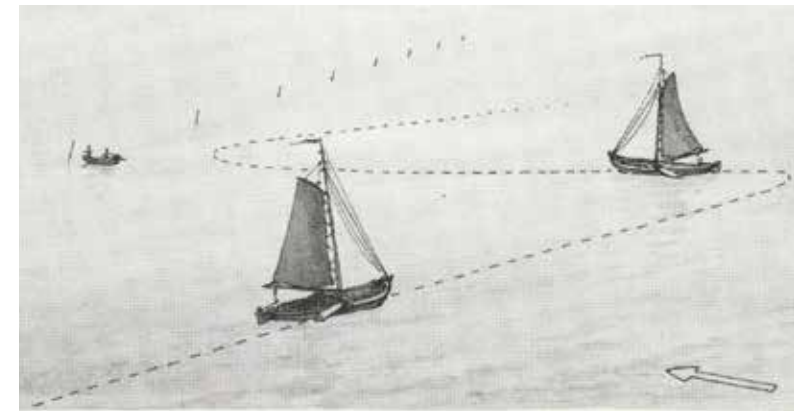
DERDE MANNETJE

Met zijn 11 jaar heeft Giesbert nog niet de fysieke kracht die voor het zware werk aan boord nodig is: het hijsen, strijken en bedienen van de zeilen, het ophalen van de zwaarden en het uitbrengen en ophalen van het viswant. Maar er zijn wel allerhande nuttige taken die een derde mannetje aan boord kan doen. Het voorbereiden en koken van het eten, het doen van de vaat, koffiezetten, sorteren van de vis en vooral veel schoonmaken ho-ren tot zijn vaste taken. En gaandeweg leert hij wat er allemaal bij het varen en vissen komt kijken. Later, als hij zich dat allemaal eigen heeft gemaakt en zijn fysieke kracht is toegenomen, kan hij dan als volwaardig knecht aan de slag.

BIJLEGGER

Een belangrijke rol voor het derde mannetje was die van 'bijlegger'. Als de fuiken moesten worden geleegd, gingen de schipper en zijn knecht aan boord van de bij-boot en roeiden naar de fuik. Het derde mannetje bleef als enige aan boord van de botter en moest het schip, zachtjes heen-en-weer zeilend, bij de fuiken in de buurt houden. Als de fuik geleegd was en de vangst aan boord kon worden gebracht, gaf de schipper een teken aan het derde mannetje. Die moest dan de botter nabij zeilen, de vangst werd overgezet en schipper en knecht gingen op weg naar de volgende fuik.

Daarbij is klaarblijkelijk iets misgegaan. Misschien is bij het overstag gaan Giesbert geraakt door de giek? Of is het zeil teruggeslagen? We kunnen er slechts naar gissen.

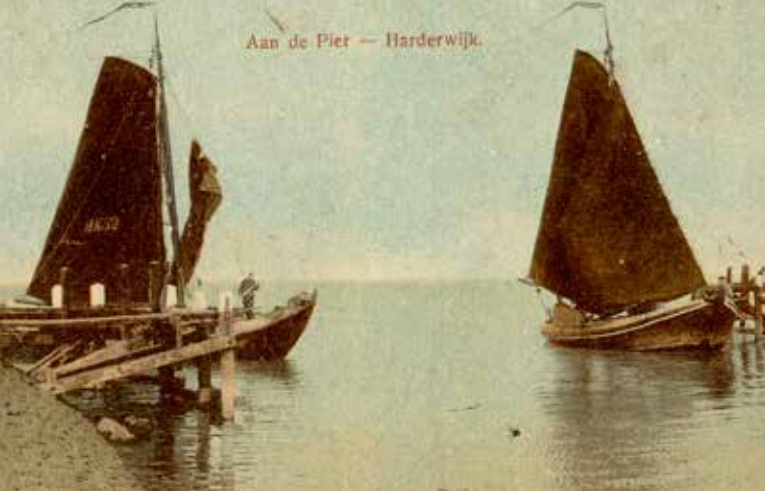
Terwijl schipper en knecht drukdoende waren in de kubboot, zeilde een jongen, het bijleggertje, met de schuit rond.

De gevolgen waren rampzalig. Het elfjarige jongetje sloeg overboord en verdrong. Hij is de op één na jongste van de op zee omgekomen Harderwijker vissers. Het is niet helemaal duidelijk op welk schip dit drama zich heeft afgespeeld. Volgens de schepenlijst uit 1886 komen de botter HK 21 van M. Jansen Mz., maar ook de HK 52, eveneens van een M. Jansen Mz., in aanmerking.

EN VONDEN DE SCHUIT LEDIG...

Giesbert Hagen was niet de eerste bijlegger die jammer-lijk verdrong. Op het monument staat bij de datum 5 juni 1886 de naam van Siemen Goossensen. Over hem lezen we:

"Wederom heeft de Zuiderzee een slachtoffer geëist. De visserszoon Siemen Goossensen, oud vijftien jaar, was hedenmorgen, zoals bij het vissen, alleen in de schuit achtergelaten om het roer te sturen, terwijl de andere vissers de kubben na gingen zien. De vreemde

Links de HK 52

bewegingen die de schuit maakte, trok de aandacht der vissers. Ze gingen er heen, maar vonden tot hun grote ontsteltenis, hun schuit ledig. Nu veronderstelt men dat de jongen, hetzij spelende, hetzij op een andere manier overboord is geslagen en jammerlijk verdronken.”

Siemen was derde mannetje bij zijn vader, ook Siemen geheten, aan boord van de HK 23. Het lichaam van Siemen spoelde een week later aan bij de dijk langs de Zuiderzee, bij de buurtschap Diermen in de gemeente Putten.

KANTJE BOORD

Maar soms ging het nog net goed en bracht een overboord geslagen bijleggetje het er levend van af. Op 2 juli 1892 zag de Harderwijker visser Teunis Bruinink, op enige afstand in zee, een knaap die zich op een ander vaartuig bevond, overboord vallen en in het water verdwijnen. Onmiddellijk zeilde hij in de richting waar dit plaatsgreep en hij had het geluk de drenkeling, die zijn eigen neef bleek te zijn, boven water en op zijn vaartuig te brengen. Na gedurende geruime tijd (door de armen gelijktijdig op en neer te bewegen) gewerkt te hebben om de ademhaling te herstellen, ontwaarde Bruinink een weinig bruis op de mond van de drenkeling, waarna hij met alle spoed naar de wal zeilde en het geluk had het kind behouden aan de moeder over te kunnen dragen, waarna de jongen onder geneeskundige behandeling werd gesteld. De moeder ging nog gebukt onder een treurige gebeurtenis. (ter toelichting: in 1892 waren de vader van het gezin, Wigger Bruinink en een broertje, Hendrik Bruinink, verdronken toen hun schuit omsloeg. R.O.) Enkele maanden later reikte de burgermeester van Harderwijk aan redder Bruinink een sierlijk bewerkte zilveren medaille, benevens enig geld, uit. Dit werd hem geschonken door de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen wegens het redden en weder opwekken van de levensgeesten bij de elfjarige Riekert die in het voorjaar als bijlegger op zee zijnde het ongeluk had overboord te vallen. Nog een Harderwijker visser bleek bij het spoorwerk in 2018 e.v. aan de aandacht ontsnapt en bleef onvermeld op het monument.

AART PETERSEN (1854-1909)

In juni 1909 raakt de Harderwijker visser Aart Petersen bij het inhalen van de netten onwel en overlijdt op 19 juni. Zijn zoon omschrijft het ongeluk van zijn vader als ‘maleur’, in de krant is sprake van een ‘bedrijfsongeval’. Aart Petersen werd 55 jaar. Hij was schipper op de botter HK 47. Zijn bijnaam luidde ‘Aart van Keesje’. Aart Petersen was lid van ‘De Eendracht’, het, in 1901 opgerichte, plaatselijke ziekenfonds dat haar leden bij ziekte en ongeval ondersteunde. Het ledental schommelde in de loop der jaren tussen de honderd en tweehonderd. Onder de leden zien we veel vissers, maar ook diverse Harderwijker schippers, timmerlui en andere ambachtslieden. De weduwe van Aart Petersen, Grietje Hop, kreeg na het overlijden van haar echtgenoot, de som van fl. 100,- uitgekeerd, aangevuld met de gewone uitkering die in wekelijkse termijnen werd toebedeeld. Weduwe Petersen-Hop was na het overlijden van haar man eigenaar van de botter HK 47. Waarschijnlijk heeft haar zoon Barend (‘Barend van Aart van Keesje’) tot 1921 als zetschipper gefungeerd. In dat jaar nam hij de botter van zijn moeder over.

De zee geeft, de zee neemt: 60 namen van op zee omgekomen Harderwijker vissers getuigen ervan.

Met dank aan Peter Dorleijn

BRONNEN

- Overveluwsch Weekblad, 5 juni 1886, 4 juli 1891, 2 juli 1892, 3 juli 1909
- Nieuwe Provinciale Groninger Courant, 8 juli 1891
- Akten van overlijden 1886 en 1891, gemeente Harderwijk
- Robert Oosterhof, Ontbrekende namen op het vissersmonument van Harderwijk, Vittepraetje, december 2019
- Robert Oosterhof, Met man en muis vergaan, Vittepraetje, maart 2021
- Inventaris van het archief van de vereniging ‘De Eendracht’, 1909-1937

Maarten vertelt...

Tocht door de spelonken van ondergronds Harderwijk

Voor een gehoor van stadsgidsen hield regionaal archeoloog Maarten Wispelwey op 3 maart een lezing met als titel ‘Harderwijk houdt de gang erin’. Het was een speelse verwijzing naar het ondergrondse gangenstelsel van de stad. Met veel humor nam Wispelwey zijn gehoor mee naar een tocht door de gangen waar ooit de stadsbeek heeft gestroomd. Zo’n twintig mannen en vrouwen van Het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen waren naar hotel Baars gekomen om te luisteren. De stadsbeek De Sypel moet voor mensen ooit één van de voornaamste redenen zijn geweest om zich te vestigen in wat wij nu als Harderwijk kennen. Vers stromend water was voor elke vestiging van enig formaat absolute noodzaak. Die Harderwijkse stadsbeek werd in de loop der eeuwen gekanaliseerd en overkluisd. Want de beek lag kennelijk in de weg en ongetwijfeld zal de stank ook een rol hebben gespeeld. Want beken, kanalen en grachten hadden vroeger ook de functie van riool. Op hete zomerdagen zal de beek ongetwijfeld een vreselijke walm over de stad hebben verspreid.

Wispelwey vertelde over de fundering en stenen zijwanden van de beek. Zo bestaat een groot deel van de onderste laag van de zijwand uit gezaagde zandstenen brokken. Die brokken waren genummerd, zodat ze als een soort middeleeuwse Lego in elkaar gepast konden worden. Kortom, hier kwam vakkennis bij kijken. Hetzelfde geldt voor de overkluizing. Ook dat moet zorgvuldig gebeurd zijn, gezien het feit dat de gewelven nu, vele eeuwen later, nog steeds intact zijn.

Het meest spannende deel van de lezing bestond uit een film die de archeoloog zelf heeft opgenomen. We zien Wispelwey, zwaar ademend, een tocht door het gangenstelsel maken. Hij begint bij De Wellen, vroeger het eindpunt van de stadsbeek. Gebukt lopend door een gang die nergens hoger is dan 1.60 meter loopt hij richting Kerkplein. Ondertussen vertelt hij over de verschillende soorten metselwerk die hij tegenkomt. Want duidelijk wordt dat het stenen omhulsel van de beek niet in één keer is gebouwd.

Wispelwey vertelt dat hij had gehoopt dat hij uiteindelijk tot aan het Hortuspark zou kunnen doorlopen. Maar daar is geen sprake van. Op meerdere plekken is de gang afgesloten. Als de huidige generatie Harderwijkers iets van de vroegere stadsbeek wil zien moet ze naar het Hortuspark. Daar komt, in gereconstrueerde vorm, de beek even bovengronds.

Tussen de bedrijven door vertelde Wispelwey dat de bodem van Harderwijk een stuk interessanter is dan die van bijvoorbeeld Elburg. “Die stad is er in één keer neergezet. Daarna is er niets meer met de bodem gebeurd. Hartstikke saai.” De ondergrond van Harderwijk daarentegen is heel gelaagd. Kijkend naar de zijwanden van de beek constateert Wispelwey dat de binnenstad een flink stuk hoger ligt dan vijfhonderd jaar geleden. Wel anderhalf tot twee meter. In die bodemlaag is van alles te vinden.

En waar veel historici denken dat er in en rond de binnenstad veel akkerland lag, stelt Wispelwey dat hij daar geen afdoende bewijs voor kan vinden. Zelf ziet hij vooral sporen van bouwactiviteiten.

Kern van Wispelwey’s betoog: de ondergrond van Harderwijk is buitengewoon interessant. En conclusie nummer twee: we weten nog lang niet alles. Wat goed nieuws is voor een archeoloog, want dan valt er nog een hoop te ontdekken. Na afloop van de lezing bedankte Ellen Kempers, voorzitter van de Harderwijker Stadsgidsen, de regionaal archeoloog voor een vermakelijk en informatief betoog.

tekst **Anita Raaphorst**

Anita Raaphorst is historicus
en lid van de redactie van
het Vittepraetje

Herdenken

“Zolang je naam op een monument staat, ben je niet vergeten.”

Vorige maand was het mei; de maand waarin we herdenken. De maand waarin de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog wat vaker in onze gedachten komen. Voor nabestaanden van omgekomen joodse mensen, van verzetsmensen, of van omgekomen vliegtuigpersoneel zijn die gebeurtenissen nooit ver weg.

Dit geldt zeker ook voor de familie van de omgekomen Britse sergeant Augustus Bryan Chester. Op 15 september vorig jaar kwam zijn dochter Joan Quincey, samen met haar zoon John, zijn vrouw Estelle en Joans kleinzoon Scott vanuit Engeland naar Harderwijk. Zij wilden graag de plaatsen zien waar hun vader en (over)grootvader wordt herdacht.

Februari 1944

De Brit Augustus Chester was boordwerktuigkundige aan boord van een Lancaster. In de nacht van maandag 15 februari 1944 stegen 891 vliegtuigen op in het Verenigd Koninkrijk om Berlijn aan te vallen. Aan boord bevonden zich tonnen aan explosieven. In een van de toestellen die vertrok vanuit het RAF Station Linton-on-Ouse, zaten zeven bemanningsleden waaronder Chester. Op de terugweg vlogen de piloten het liefst over open water, zoals het IJsselmeer. Helaas werden de toestellen op de terugweg beschoten door een Duitse nachtjager. De Lancaster stortte neer in het IJsselmeer, in de buurt van Elburg. Alle inzittenden kwamen om het leven. Sergeant Chester (33 jaar) heeft geen bekend graf en wordt herdacht op het Runnymede Memorial, in Surrey, ten westen van London. Ook in Nederland zijn er plaatsen waar zijn naam genoemd wordt.

Monumenten

De familie Quincey bezocht als eerste het monument van het vliegtuigwrak in het Wolderwijd bij het Zeepad. Dit vier meter hoge kunstwerk werd op 18 april 2012 met behulp van een Chinook-transporthelikopter van de Koninklijke Luchtmacht geplaatst. Het herdenkt de 117 bemanningsleden van geallieerde vliegtuigen, die in Harderwijk of in de directe omgeving zijn omgekomen.

Daarna ging het gezelschap per auto naar Oostelijk Flevoland, waar tijdens de Tweede Wereldoorlog verschillende vliegtuigen zijn gecrasht. Bij de drooglegging van de polder zijn veel van deze toestellen gevonden en geborgen. Op de plek waar ze lagen, staan nu herdenkingspalen. Bij paal 7 aan de Alikruikweg in Biddinghuizen wordt specifiek de Avro Lancaster DS794 herdacht waarin Chester zat met zijn collega's. Alle inzittenden worden op het bijbehorende bord met naam en functie genoemd.

Als laatste ging de familie van Augustus Chester naar de Britse militaire begraafplaats op begraafplaats Oostergaarde. Daar liggen Britten, en o.a. Canadezen begraven die allen dienden bij de Royal Air Force en sneuvelden tijdens hun vluchten naar Duitsland.

De familie vond de bezoeken aan deze herdenkingsplaatsen heel waardevol. “Hoewel het een emotionele ervaring was, betekende het vooral voor mijn schoonmoeder een moment van afsluiting waar ze lange tijd naar uitgekeken had”, aldus Estelle.

Met dank aan Stichting We Will Remember en Estelle Quincey.

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

Wim Buitenhuis

BRANDT MAKELAARS

Aankoop & verkoop
Verkeersweg 5
3842 LD Harderwijk
(0341) 41 64 26

leef
eenmerkmetleef.nl
gewoonten.nl

esj **esj** vastgoedonderhoud

Lorentzstraat 5e
3846 AV Harderwijk
(0341) 46 01 75

furniture, Chinese and Japanese porcelain,
copper, clocks, paintings

DOORNHOF ANTIQUAIRS

Schapenhoek 7,12-14
3841 BM Harderwijk
Tel. +31 341-42 10 15

Bos en Vrijhof
A A N N E M E R S B E D R I J F
Snippendalseweg 8 Hierden
(0341) 41 35 32

UNIT4
BEDRIJFS SOFTWARE

Dries van den Berg & Zn
Stephensonstraat 2 Harderwijk
(0341) 42 37 23

Jan E. Mons

Vrijwilliger
OV-ambassadeur

**.JOHANNES KOK.
EN ZOONEN**
Restaurant & Viswinkel
Strandboulevard Oost 8
3841 AB Harderwijk
0341 - 419888

**STICHTING HERBOUW
LUTTEKEPOORT**

CATERING VANDENBERG
Het concept voor elk feest!!
Marconistraat 1
3846 AR Harderwijk
(0341) 46 04 04

**Meeuwisse
Travel
reiscreaties**
wereld aan reizen vanuit huis
Email: meeuwissetravel@reiscreaties.nl
Telefoon: 06 55 33 11 37
Website: meeuwissetravel.reiscreaties.nl

**via
communio**

Marketing&Communicatie
Rabbistraat 5-3 3841 CR Harderwijk
+31 341 451 147 / +31 653 881 999
www.viacommunio.com
viacommunio@outlook.com

Sennema
TAXATIE EXPERTISE

De Wittenhagen 1-3 3843 GE Harderwijk
T 0341 - 43 01 10 E info@sennema.com

Heerlijk Harderwijk!

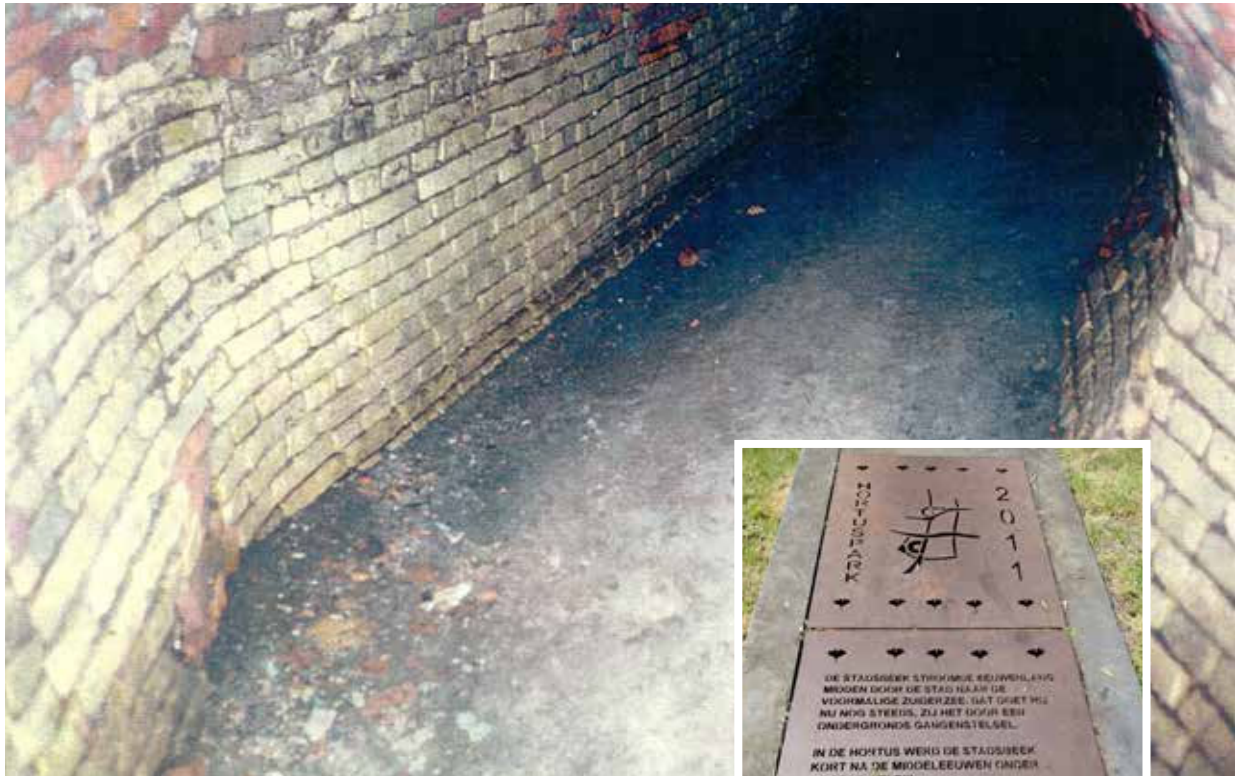
Beleef de natuur !

Ga mee op zoek naar vogels en vlinders.
Fotografeer plantjes en insecten.
Steek je handen uit de mouwen op de hei.

**Dat kan bij de KNNV
natuurvereniging**

Kijk op noordwestveluwe.knnv.nl/agenda
of er iets voor je bij zit.

Zie verder www.herderewich.nl

De ondergrondse stadsbeek

Vittepraetje

De naam van ons kwartaalblad 'Vittepraetje' is een taalkundige vrijheid, gebaseerd op 'vitte' en 'praetje'.

Een 'vitte' was de naam van een handelskolonie in Scandinavië tijdens de late middeleeuwen. De Harderwijkse koggen voeren in de Hanzetijd onder andere naar Scandinavië. Op de zuidpunt van het Deense eiland Schonen had Harderwijk een eigen vitte, een stuk land met pakhuizen, winkels, kramen en werkplaatsen voor kooplieden en ambachtslieden. Ze woonden en werkten daar. Op de vitte golden dezelfde wetten en regels als in Harderwijk. Een vitte was dus een plaats uit de historie en ver weg van de stad Harderwijk.

Een 'praetje' is een kort gesprek over alledaagse dingen, of een korte verhandeling of lezing. Kooplieden en ambachtslieden op de vitte waren soms maanden van huis en konden in de winter vaak niet uitvaren voor de thuisreis. Tijdens hun verblijf daar moesten de kooplieden zich zien te vermaken en dat deden zij onder andere met het vertellen van verhalen. Ook na terugkomst in Harderwijk waren de sterke verhalen niet van de lucht.